

О. В. Корнієнко

кандидат психологічних наук,
доцент кафедри психодіагностики та клінічної психології
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ОБҐРУНТУВАННЯ ВЗАЄМОЗАЛЕЖНОСТІ ПОНЯТЬ «БЕЗПЕКА», «ПІДТРИМАННЯ», «ПСИХОСОМАТИЧНЕ ЗДОРОВ'Я» СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

У статті автора комплексно аналізується становлення багаторічного підходу для обґрунтування ключових понять «безпека в підтриманні психосоматичного здоров'я студентської молоді» як цілісного понятійного конструкту теоретичних розвідок автора через порівняльний лонгитюдний аналіз емпіричних даних 2006-2015 років.

Ключові слова: безпека, підтримання, психосоматичне здоров'я студентської молоді.

Постановка проблеми. З позиції авторського підходу з урахуванням багаторічних теоретико-методологічних досліджень впродовж останніх дев'яти років залишається багато дискусійних питань щодо робочого виділення чітких меж комплексного конструкту «**безпека в підтриманні психосоматичного здоров'я студентської молоді**». Перелічені вище питання відносяться до тріади наукових напрямків: філософсько-методологічних, загально-психологічних, медико-психологічних знань. Основою для подальшого обґрунтування даного дворівневого конструкту, що включає наступні ключові слова: «**безпека в «підтриманні психосоматичного здоров'я студентської молоді**» та подальшого його ієрархічного та розгорнутого представлення через звернення до публікацій фахівців різних напрямків та проведення лонгитюдних індивідуально-психодіагностичних досліджень 2006-2015 років. При формуванні авторської концепції свідомо проводиться активна реабілітація несправедливо забутої дисципліни у структурі навчального процесу більшості навчальних закладів України. Так, наприклад, в 1982 р. І. Брехман запропонував термін «**валеологія**», який визначив напрям у науці, пов'язаний із вивченням проблем здоров'я, розробкою методів активного впливу на нього з метою його збереження та підтримання [1, с. 48-53]. На стику наук про людину розвивається й новий напрям у педагогічній науці – «**педагогічна валеологія**» як наука про включення людини у процес формування власного здоров'я (Г. Зайцев, В. Колбанов, Л. Татарникова та ін.). Цікавою є концепція Л. Татарникової [2, с. 352] щодо нового шкільного предмета «**валеологія**», завданням якого є забезпечення не тільки фізичного та психічного здоров'я школярів, але й здобуття ними філософської, гуманістичної освіти, покликаної допомогти кожній людині осмислити її життя в загальній системі світобудови. у книзі

В. Дубровського [3, с. 560] розглянуто основні питання валеології: **причини виникнення хвороб, патологічних симптомів та методи профілактики немедикаментозними засобами (харчування, різні види фізкультури і спорту, масаж, загартування, водні процедури, фізіотерапевтичні процедури тощо)**. Особливу увагу приділено факторам ризику, що призводять до тих чи інших патологічних відхилень у стані здоров'я. Основна ідея даного видання – здоров'я людини, її гарне самопочуття та висока працездатність – у її власних руках. Описано нетрадиційні методи профілактики багатьох хвороб, що розроблені та впроваджені у практику автором.

Доцільно пригадати значний внесок фахівців у продовження розвитку напрацювань на прикладі публікацій, виданих після 2000 року науки, об'єктом та предметом якої виступає ще не хвора людина: «проблема норми», «здоров'я здорових», «третій межовий стан», «передхворобливий стан», «донозологічний стан» (Сергєєв К. [4, с. 127], Добряков Ю., [5, с. 200], Куїнжи Н. [6, с. 136], Манжосов В. [7, с. 36], Чумаков Б. [4, с. 407].

Наукові дослідження, психолого-педагогічна діяльність фахівців на прикладі загальноосвітніх та вищих установ у напрямку «Валеології як науки про здоров'я здорових» (Брехман І.) були логічно продовжені та удосконалені при теоретико-методологічному та емпіричному обґрунтуванні наступних понять: «**безпека життєдіяльності**», «**охорона життя і здоров'я учнів та безпека їх життєдіяльності**», «**екологічна безпека**», «**безпека життєдіяльності як складова загальної (валеологічної) безпеки і здоров'я людини**», «**безпека життєдіяльності в умовах надзвичайних ситуацій**».

Одним із важливих чинників першого етапу формування авторської концепції «**безпека в**

підтриманні психосоматичного здоров'я було ґрунтовне переосмислення опублікованих нормативних документів, монографій, навчальних посібників, матеріалів науково-практичних конференцій фахівців України та Росії у якості порівняльного аналізу.

Говорячи про актуальність вищезазначеної проблеми, слід виділити той принциповий факт, що Міністр освіти України видав наказ №182/200 від 20.05.95 про обов'язкове введення дисципліни «Безпека життєдіяльності» для всіх спеціальностей у всіх вищих навчальних закладах. Через кілька років на спеціальному засіданні колегії Міністерства освіти України, присвяченому аналізу стану безпеки життєдіяльності в закладах та установах освіти, вказувалося, що в цій сфері «... **наявні серйозні недоліки у профілактичній роботі серед учнів та студентів по дотриманню правил безпеки життя та діяльності**» [9].

В Україні прийнято низку законів, спрямованих на поліпшення безпеки життєдіяльності, зокрема «Про охорону праці», «Про пожежну безпеку», «Про дорожній рух», «**Про забезпечення санітарного та епідеміологічного благополуччя населення**», «Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку» та ін. Крім того, Міністерством освіти України було розроблено «Комплексні заходи щодо поліпшення безпеки життя і діяльності учасників навчально-виховного процесу в установах та закладах освіти, запобігання дитячого травматизму в побуті на 1996–2000 роки», в руслі яких здійснюється підготовка посадових осіб, спеціалістів, педагогічних працівників, які мають забезпечити викладання таких навчальних дисциплін, як «**Охорона життя та здоров'я учнів**» у загальноосвітніх закладах, «Охорона праці» – у професійно-технічних училищах та «Безпеки життєдіяльності» – у вищих навчальних закладах.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Узагальнюючи погляди фахівців проблема «**безпеки життєдіяльності**» є надзвичайно багатогранною, багатоаспектною, торкається багатьох наукових галузей, вимагає різнобічної підготовки педагогічних кадрів. Не дивно, що по-різному трактується і сама сутність проблеми «**безпеки життєдіяльності**» людини взагалі і дитини, зокрема, в різних працях теоретичного та навчального характеру, наводяться різні визначення поняття «безпека життєдіяльності людини», зміст дидактичного матеріалу є різноманітним. Усе це дає підстави констатувати, «...**що загальноновизнаної теорії безпеки життєдіяльності населення з урахуванням розвитку і катастроф техногенного, природного та екологічного характеру поки ще не існує**» (Дорогунцов, Федоріщева, [10]). Залишається від-

критим, на думку цих авторів, і питання про принципovu можливість створення подібної теорії на базі сучасних знань про негативні явища, пов'язані з еволюцією навколишнього середовища, розвитком технологічного процесу, адаптацією людини до створеної нею техносфери. Потрібним є глибоке осмислення небезпеки, пов'язаної з негативними наслідками і проявами нових технологічних досліджень. Причому, як стверджують фахівці, підвищення рівня безпеки залежить не тільки від розв'язання технічних проблем, а й від низки соціальних чинників, зокрема, від кардинальної трансформації життєвих цінностей і цілей. Така тенденція існує не тільки в Україні, але і в сусідніх державах СНД. Зокрема, в Російській Федерації в усіх класах загальноосвітніх навчальних закладів з 1991 р. вивчається курс «**Основи безпеки життєдіяльності**» (ОБЖ), а з 1994 р. цей самий курс уведено у професійно-технічних училищах. З 1995 р. педагогічні вищі навчальні заклади готують фахівців за новою спеціальністю «**викладач безпеки життєдіяльності**». Ефективність безпеки життєдіяльності підростаючого покоління мають забезпечити створені як експеримент дитячо-юнацькі центри «**Школа безпеки**» та дитячо-юнацькі містечка «**Острів безпеки**», головною метою яких є виховання в учнів екологічної культури, набуття ними навичок самозахисту в різних надзвичайних ситуаціях (Безопасность жизнедеятельности, [11, с. 700]).

Наводимо також посилання на публікації інших фахівців із подальшим авторським розумінням та пошуком спільних науково-педагогічних підходів впровадження нових знань, умінь та навичок у підготовці психологів, соціальних працівників та соціальних на факультеті психології КНУ імені Тараса Шевченка впродовж останніх дев'яти років. в іншому дослідженні, присвяченому питанням безпеки у сфері освіти, його автор Сапронов В. [12, с. 19-21] стверджує, що причиною багатьох сучасних видів небезпеки для людини є її власна життєдіяльність. Із таких позицій він і розглядає зміст та сутність поняття «**безпека життєдіяльності**», зазначаючи, що це складне поняття утворюється з простих: «**життєдіяльність**» містить уявлення про перетворення навколишнього середовища. Під життєдіяльністю, на думку вченого, слід розуміти тривалу діяльність або однієї людини, або всього суспільства, спрямовану на досягнення позитивних для людини наслідків. Однак така діяльність містить у собі так звані «побічні ефекти», які є причиною небезпеки для людини. Як приклад таких «побічних ефектів» автор наводить катастрофу на Чорнобильській АЕС. Попередження та запобігання можливих небезпек від власної діяльності разом з раціональною поведінкою в умовах вже існуючої небезпеки – усе це й ста-

новить предмет «**безпека життєдіяльності**». Римська Е. [13, с. 7-11] робить спробу дати таке визначення сутності цього поняття у процесі аналізу уроку нового типу з «**Основ безпеки життєдіяльності**» через визначення предмета дослідження даної галузі науки. Змістом його є знання про діяльність людей у природі та суспільстві з метою самозбереження, саморегуляції, саморозвитку з урахуванням характеру навколишнього середовища. Тобто сутність безпеки життєдіяльності людини розглядається через різні види діяльності в різних сферах людського буття, в різних надзвичайних і екстремальних ситуаціях.

Мета статті. Із урахуванням наведених вище ґрунтовних праць фахівців у обраному напрямку маємо усі підстави для формулювання перспективної мети представленої дискусійної статті з виділенням змісту теоретико-методологічних позицій та узагальнених поглядів двох програмних праць вітчизняних авторів, які опосередковано виступили складовою авторської концепції.

Автор Стрій Л. [14, с. 52] зазначає, що з позиції системного підходу «**безпеку життєдіяльності**» слід розглядати як складну систему, яка, з одного боку, є частиною системи більш високого порядку, а з іншого – сама містить декілька підсистем. Системою вищого порядку автор вважає загальну систему безпеки держави, як складові підсистеми якої автор розглядає також систему охорони навколишнього природного середовища, **систему охорони здоров'я населення**, систему забезпечення громадського порядку, систему економічної безпеки та систему оборонної безпеки. Безпека життєдіяльності, у свою чергу, має власні підсистеми-компоненти, такі як навколишнє середовище, виробниче середовище тощо.

Автори концепції освіти у напрямку «**Безпека життя та діяльності людини**» [15] **виділяють чинники-«загрози» та чинники-«захисники»**, порушення збалансованості між якими спричинює такі негативні наслідки, як погіршення здоров'я людини, тілесні ушкодження, каліцтво, стійкі психічні зміни, передчасна смерть тощо. Особливе місце відводиться так званому «людському чиннику», який безпосередньо відбиває психічні, психофізичні та інші якості людини. Проблему «**безпеки життєдіяльності**» ці автори розглядають у двох напрямках – науковому та освітянському – і на основі цього дають різні визначення даного поняття, по-різному розглядають предмет, об'єкт, цілі та завдання «**безпеки життєдіяльності людини**». Зокрема, об'єктом наукового інтересу, на їхню думку, «...є людина, а предметом – її безпека як явище, що виявляється в повному балансі чинників «загроз» у житті людини та її чинників-захисників». Об'єктом освітянського аспекту цієї проблеми є безпека особи як явище, а предметом – моделі безпеки.

Провідними завданнями даної статті, на нашу думку, виступають наступні положення:

1. Обґрунтувати основу розуміння взаємозв'язку ключових дворівневих понять авторської концепції: «**безпека (перша складова) в підтриманні психосоматичного здоров'я студентської молоді (друга складова)**».

2. Продемонструвати актуальність та новизну виділення основних понять авторської концепції через викладання навчальних курсів: «Безпека життєдіяльності», «Методів підтримання психосоматичного здоров'я», «Практикуму з підтримання психосоматичного здоров'я» в структурі навчального процесу факультету психології КНУ імені Тараса Шевченка впродовж 2006- 2015 років.

3. Емпірично підтвердити обраного напрямку результатами багаторічних лонгitudних досліджень першого та другого етапів 2006-2015 років студентів чотирьох факультетів КНУ імені Тараса Шевченка

4. Врахувати та систематизувати результати емпіричних досліджень першого етапу 2006-2009 років (849 досліджуваних), другого етапу 2010-2015 років (1147 досліджуваних), всього 1996 осіб для підтвердження теоретико-методологічних положень авторської концепції «**безпеки в підтриманні психосоматичного здоров'я студентської молоді**».

Виклад основного матеріалу.Результатами першого теоретико-методологічного пошуково етапу автора були наступні публікації Корнієнка О. [16, с. 50-53], [17, с. 264].

На наш погляд, у проаналізованих вище «**концепціях безпеки існування людини**» приділяється недостатньо уваги саме «людському фактору», психосоматичному здоров'ю людини (розвитку, корекції, підтримання) на індивідуально-особистісному рівні. При цьому просто ігнорується найважливіший принцип гармонійного безпечного холистичного існування системи: **здоров'я індивіда – здоров'я суспільства – здоров'я планети Земля**. Тому вважаємо за необхідне доповнити її новими теоретико-методологічними положеннями для поетапної реалізації вищезгаданого інтегративного курсу (рис. № 1).

1. Безпека здоров'я біологічного індивіда від початку до завершення життєвого шляху людини.

2. Безпека здоров'я активного суб'єкта життя, здатного до змін, самопізнання, самоорганізації, сприйняття власного здоров'я та розумного ставлення до нього, а також до здоров'я оточуючих.

3. Безпека здоров'я особистості, яка самореалізується, як її життєва мета, суспільний внесок та результат життєдіяльності.

4. Безпека здоров'я індивідуальності – пізнавальне, предметно-практичне, соціально-перетворювальне ставлення людини до світу та зрілість ставлення до себе.

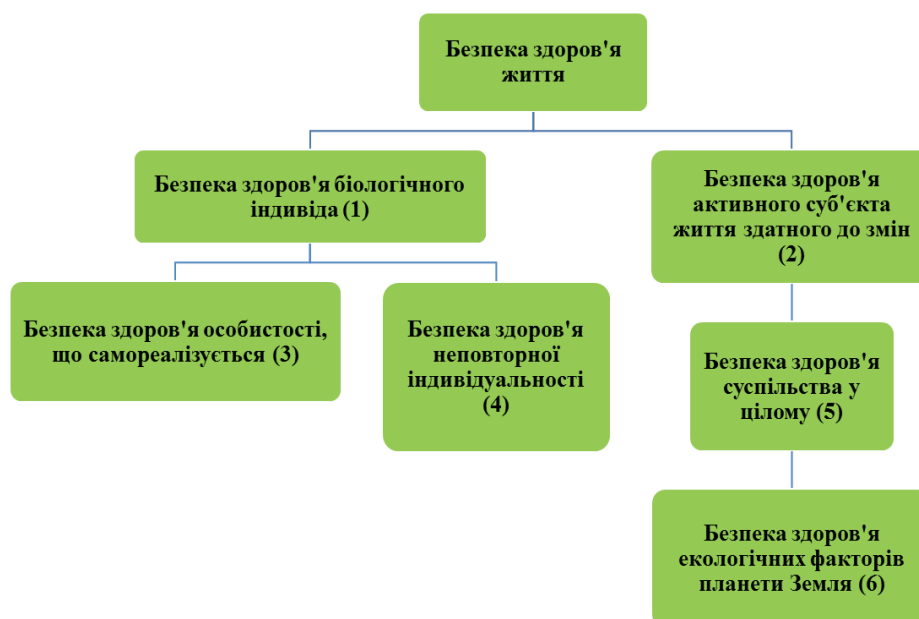

Рис.1 Загальна характеристика доповнень до існуючих концепцій «Безпеки життєдіяльності та підтримання здоров'я»

5. Безпека здоров'я суспільства в цілому як результат сукупності індивідуально-неповторних компонентів здоров'я окремої особистості.

6. Безпека здоров'я екологічних факторів планети, універсальність еволюційних законів буття, спрямованих на підтримання «гармонії здоров'я» в системі: «природа – індивід – суспільство – планета Земля».

Суттєвим впливом на формування авторської концепції слід розглядати посилення на висловлювання автора Колеснікової Т. [18, с. 5]. «Психологический мир личности и его безопасность». Вважаю доцільним надати цитату автора мовою оригіналу з метою зменшення недоліків перекладу: «...Можно с полной определенностью ставить вопрос о здоровье как факторе национальной безопасности. Поэтому столь актуальны вопросы валеологической ценности образования, под которой мы понимаем медико-психолого-педагогическую совокупность знаний по предупреждению, средствам и практике обеспечения здоровья и выживания (освоение педагогики здоровья)».

Проведені автором статті впродовж 2006-2015 років лонгітюдні емпіричні дослідження привели до основних узагальнюючих висновків про необхідність подальшого детального врахування отриманих даних 45 показників кожного досліджуваного з загальної кількості 1996 студентів чотирьох факультетів КНУ імені Тараса Шевченка. Всього було використано чотири блоки психодіагностичних методик (11 методик). Перший блок – індивідуально-психологічний та психофізіологічний, другий блок – особистісно-орієнтований, третій – психосоматично-орієнтований, четвертий

блок – міжособистісно-орієнтований. Детальне описання використаних методик на прикладі, одного із фрагментів дослідження представлено у статті автора Корнієнко О. [19, с. 132-142].

Висновки та пропозиції:

1. Отримані загально-теоретичні та емпіричні результати актуальних досліджень дозволяють зробити наступні узагальнюючі висновки про коректність виділення робочого конструкту «**безпека в підтриманні психосоматичного здоров'я студентської молоді**».

2. Традиційне тлумачення проблеми психосоматики у напрямку виключно «внутрішньої картини хвороби» вже не витримує раціонального сприйняття та розуміння у зв'язку з активним розвитком досліджень фахівців, працюючих у новій більш прогресивній парадигмі «внутрішньої картини здоров'я». Необхідно також враховувати той факт, що набирає позитивних обертів та потенціалу напрямок «десиндромізація» – відмови від помилкових діагнозів лікарів-клініцистів та психотерапевтів, зацікавлених в утриманні та розповсюдженні на популяційному рівні постановки діагнозів «психічно та фізично хворий», направленні людей до медичних закладів із подальшою досить частою неефективною фармакотерапією.

Література:

1. Брехман И.И. Философско-методологические аспекты проблемы здоровья / И.И. Брехман // Вопр. философии. – 1982. – № 2. – С. 48-53.
2. Татарникова Л.Г. Педагогическая валеология. Генезис. Тенденции развития [Текст] / Лариса Гавриловна Татарникова – С. Пб., 1995. – 352 с.

3. Дубровский В.И. Валеология. Здоровый образ жизни / Владимир Иванович Дубровский – М. RETORIKA: Флинта. – 1999. – 560 с.
4. Сергеев К.К. Валеология – здоровье, долголетие: [Дух. Психика. Плоть] / Константин Константинович Сергеев – Тольятти: Современник, 2000.- 127 с.
5. Валеология: Диагностика, средства и практика обеспечения здоровья [Текст]: Сб. науч. трудов. – Вып. 4 / Под ред. Ю.И. Добрякова. – Владивосток, 2000. – 200 с.
6. Куинжи Н.Н. Валеология: Пути формирования здоровья школьников: [Метод. пособие] / Наталия Николаевна Куинжи. – М.: Аспект Пресс, 2001. – 136 с.
7. Манжосов В.Ф. Диагностика здоровья в домашних условиях / Владимир Федорович – М.: Грааль, 2001. – 36 с.
8. Чумаков Б.Н. Валеология: Учеб. пособие/ Борис Николаевич Чумаков, 2-е изд. испр. и доп. – М.: Педагогическое общество России, 2000. – 407 с.
9. Про стан безпеки життєдіяльності в закладах і установах освіти // Інформ. зб. Міністерства освіти України. Київ., 1997. – № 13.
10. Дорогунцов С., Федоріщева А. Технологічний прогрес та безпека населення і виробництва // Вісн. АН України. – 1994. – №1.
11. Безопасность жизнедеятельности: Сб. норм. док. по подготовке учащейся молодежи в области защиты от чрезвычайных ситуаций / Под ред. М.М. Дзыбова. – М.: ДиК, 1998. – 700 с.
12. Сапронов В. Вопросы безопасности в образовании / В.Сапронов // Основы безопасности жизни. – 1998. – № 6. – С. 19-21.
13. Римська Е. Урок нового типа / Е. Римская // Основы безопасности жизни. – 1998. – № 2.- С. 7-11.
14. Стрий Л.А. Безопасность жизнедеятельности: Учеб. пособие / Под ред. В.Г. Небабина. – Одесса: ОИУМ, 1997. – 52 с.
15. Концепція освіти у напрямку «Безпека життя та діяльності людини» / В. Кузнецов, В. Лук'янчиков, Н. Малишева та ін. // Освіта України. – 1997. – № 50.
16. Корнієнко О.В. Концепція та перспективи викладання інтегративного курсу «Безпека життєдіяльності» на факультеті соціології та психології / О.В. Корнієнко // Вісн. Київ. ун-ту. Соціологія. Психологія. Педагогіка. – 1999. – Вип. 7. – С. 50-53.
17. Корнієнко О.В. Безпека життєдіяльності та підтримання психосоматичного здоров'я молоді / Олексій Васильович Корнієнко: Монографія.- К.: Видавничий центр «Київський університет», 2004. – 264 с.
18. Колесникова Т.И. Психологический мир личности и его безопасность / Татьяна Ивановна Колесникова – М.: Изд-во Владос-Пресс, 2001. – С. 5.
19. Корнієнко О.В. Порівняльний аналіз проявів депресивних станів та вірогідності неврозу як чинника психосоматичного здоров'я дівчат / юнаків студентів КНУ імені Тараса Шевченка / О.В. Корнієнко // Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» – Додаток 2 до Вип.35: Тематичний випуск «Проблеми емпіричних досліджень у психології». – В. 11. – К., Гносис, 2014. – С. 132-142.

Корнієнко А. В. Обоснование взаимозависимости понятий: «безопасность», «поддержание», «психосоматическое здоровье» студенческой молодежи

В статье автора комплексно анализируется становление многолетнего подхода для обоснования ключевых понятий «безопасность в поддержании психосоматического здоровья студенческой молодежи» как целостного конструкта теоретических разведок автора через сравнительный лонгитюдный анализ эмпирических данных 2006-2015 годов.

Ключевые слова: безопасность, поддержание, психосоматическое здоровье студенческой молодежи.

Kornienko A. V. Justification of the concepts «security», «maintanance», «psychosomatic students health»

In the author's article, the development of a multi-year approach for substantiating key concepts of «safety in maintaining the psychosomatic health of student youth» is comprehensively analyzed as an integral construct of the author's theoretical study through a comparative longitudinal analysis of empirical data from 2006-2015.

Key words: safety, maintenance, student's psychosomatic health.